

**MAVZU: MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA ONG JARAYONINING ASOSIY  
PSIXOLOGIK KOMPONENTLARI, TUZILISHI.**

**Dusxo'jayeva Shahnoza Maxmayusupovna**

*Samarqand viloyati*

*Oqdaryo tumani.*

*4-DMTTda tarbiyachi.*

**Annotatsiya**

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ong jarayonining asosiy psixologik komponentlari — idrok, xotira, tafakkur, diqqat va tasavvur jarayonlarining shakllanishi ilmiy asosda tahlil qilinadi. Bolalarning ong rivojiga ta'sir etuvchi omillar, shuningdek, pedagogik muhit, o'yin faoliyati va kattalar bilan muloqotning ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot mazkur jarayonlarning bolaning intellektual, hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga ta'sirini ochib beradi.

**Kalit so'zlar:** Ong jarayoni, psixologik komponentlar, idrok, xotira, tafakkur, diqqat, tasavvur, maktabgacha yosh

**Аннотация**

В статье рассматриваются основные психологические компоненты сознания у детей дошкольного возраста — восприятие, память, мышление, внимание и воображение. Анализируются факторы, влияющие на развитие сознательных процессов, а также значение педагогической среды, игровой деятельности и общения со взрослыми. Исследование раскрывает влияние данных компонентов на интеллектуальное, эмоциональное и социальное развитие ребенка.

**Ключевые слова:** Сознание, психологические процессы, восприятие, память, мышление, внимание, воображение, дошкольный возраст

**Abstract**

This article examines the key psychological components of consciousness in preschool children, including perception, memory, thinking, attention, and imagination. It analyzes the factors influencing the development of these mental processes, as well as the role of the educational

## Annotatsiya

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ong jarayonining asosiy psixologik komponentlari — idrok, xotira, tafakkur, diqqat va tasavvur jarayonlarining shakllanishi ilmiy asosda tahlil qilinadi. Bolalarning ong rivojiga ta'sir etuvchi omillar, shuningdek, pedagogik muhit, o'yin faoliyati va kattalar bilan muloqotning ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot mazkur jarayonlarning bolaning intellektual, hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga ta'sirini ochib beradi.

**Kalit so'zlar:** Ong jarayoni, psixologik komponentlar, idrok, xotira, tafakkur, diqqat, tasavvur, maktabgacha yosh

### Аннотация

В статье рассматриваются основные психологические компоненты сознания у детей дошкольного возраста — восприятие, память, мышление, внимание и воображение. Анализируются факторы, влияющие на развитие сознательных процессов, а также значение педагогической среды, игровой деятельности и общения со взрослыми. Исследование раскрывает влияние данных компонентов на интеллектуальное, эмоциональное и социальное развитие ребенка.

**Ключевые слова:** Сознание, психологические процессы, восприятие, память, мышление, внимание, воображение, дошкольный возраст

### Abstract

This article examines the key psychological components of consciousness in preschool children, including perception, memory, thinking, attention, and imagination. It analyzes the factors influencing the development of these mental processes, as well as the role of the educational environment, play activities, and adult interaction. The study highlights how these components contribute to children's intellectual, emotional, and social development.

**Keywords:** Consciousness, psychological components, perception, memory, thinking, attention, imagination, preschool age.

Ong jarayoni faqatgina fiziologik jarayonlardan iborat emas, balki u murakkab psixologik jarayonlarni ham o'z ichiga oladi. Ong jarayonining asosiy psixologik komponentlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- **Idrok:** Inson idroki sezgilarning barcha turlarini (ko'rish, eshitish, ta'm bilish va boshqalar) birlashtiradi va ulardan bir butun tizim yaratiladi. Idrok – bu insonning atrof-muhitni sezish, ma'lumotlarni qabul qilish va ularga asoslanib obrazlarni shakllantirish qobiliyati. Idrok orqali inson turli xil sezgi a'zolari yordamida ma'lumotlarni qabul qiladi, ularni tahlil qiladi va obraz shaklida ongida qayta ishlaydi. Idrokning asosiy komponentlari quyidagilardir:

**Sezgi** – idrok jarayonining boshlang'ich qismi bo'lib, ko'rish, eshitish, hid bilish, ta'm bilish va teginish sezgilari orqali axborotni qabul qilishdan iborat. **Obraz shakllantirish** – idrok qilingan ma'lumotlarni birlashtirish va ularni yaxlit obraz shaklida ongda saqlash. Masalan, biror kishi yoki narsani bir necha marta ko'rish orqali uning obrazini shakllantirib, tanish-bilish hissini yaratish. **Tanib olish** – biror narsani idrok qilganda, uni avvalgi tajribalarga asoslanib tanib olish jarayoni. Bu jarayon ongning xotira bilan bog'liqligini anglatadi.

- **Diqqat:** Insonning ongini biror ma'lum narsaga qaratish imkoniyatini beradi. Diqqat tufayli kishi muhim axborotni ajratib, chuqur tahlil qilishi va qaror qabul qilishi mumkin. Diqqat bir necha turlarga ajratiladi:

**Ixtiyoriy diqqat** – odamning ongli ravishda e'tiborini biror narsaga qaratishi. Masalan, o'qish jarayonida kitobga diqqatni jamlash. **Ixtiyorsiz diqqat** – avtomatik ravishda e'tiborni biror narsaga qaratish. Masalan, kutilmagan ovoz eshitilganda, diqqatning shu ovozga jalb qilinishi. **Barqarorlik** – diqqatning muayyan vaqt davomida bir ob'ektga qaratilgan holda ushlab turilishi. Bu, masalan, murakkab topshiriqlarni bajarishda yoki biror bilimni chuqur o'rganishda muhim ahamiyatga ega.

Diqqat orqali odam ma'lum bir axborotni ongida chuqurroq qayta ishlaydi va undan samarali foydalanadi. Diqqatning mustahkamligi va davomiyligi shaxsning o'zini rivojlantirishida muhim o'rin tutadi.

- **Xotira va uyushmalar:** Inson ongi axborotni eslab qolish va uyushmalar (assotsiatsiyalar) orqali ulashga qaratilgan jarayonlarni o'z ichiga oladi. Bu esa ongli faoliyatning samaradorligini oshiradi.

Xotira quyidagi shakllarga bo'linadi:

**Qisqa muddatli xotira** – muayyan axborotni qisqa vaqt saqlab turish va kerakli paytda eslab qolish. Masalan, biror telefon raqamini bir necha daqiqaga eslab turish. **Uzoq muddatli xotira** – axborotni uzoq muddat saqlab qolish va uzoq vaqt davomida uni eslash qobiliyati. Uzoq muddatli xotira orqali o'tmishdagi muhim voqealar va bilimlar saqlanadi. **Operativ xotira** – axborotni joriy vazifalar uchun vaqtincha saqlash va undan foydalanish imkoniyatini beradi. Bu xotira turi, masalan, matematik masalalarni yechishda yoki murakkab topshiriqlarni bajarishda qo'l keladi. Xotira tufayli inson o'z hayotidagi tajribalarni saqlaydi va ulardan o'rganadi, yangi bilimlarni o'zlashtiradi va ulardan kundalik hayotda foydalanadi.

- **Emotsiya:** Emotsiyalar – bu ongda namoyon bo'ladigan his-tuyg'ular va kayfiyat holatlari bo'lib, ular insonning psixologik va fiziologik holatiga bevosita ta'sir qiladi. Emotsiyalarning asosiy turlari: **Ijobiy emotsiyalar** – xursandchilik, quvonch, sevgi kabi his-tuyg'ular bo'lib, ular odamning kayfiyatini yaxshilaydi va motivatsiyani oshiradi. **Salbiy emotsiyalar** – g'azab, qayg'u, qo'rquv kabi his-tuyg'ular bo'lib, ular odamni xavfdan himoya qilishga yordam beradi va muayyan harakatlarga rag'batlantiradi.

#### Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vygotskiy L.S. **Bola psixik rivojlanishining asoslari.** – Moskva: Pedagogika, 1984.
2. Elkonin D.B. **Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi.** – Moskva: Prosveshchenie, 1978.
3. Luriya A.R. **Oliy psixik funksiyalarning rivojlanishi va ularning tuzilishi.** – Moskva: MGU, 1973.
4. Raxmonov H., Yo'ldosheva D. **Rivojlanish psixologiyasi.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
5. Bruner J.S. **Bolaning aqliy rivojlanishi va kognitiv jarayonlar.** – Nyu-York: Basic Books, 1986.